

ANNA MEΛΑ - ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

Η MANNA

Η ζωή και το έργο της Άννας Μελά - Παπαδοπούλου, αδελφής του Παύλου Μελά, που έμεινε γνωστή για το έργο της στη διάρκεια των Βαλκανικών πολέμων και του Μικρασιατικού, ως Μάννα του Στρατιώτη.

Ένα μοναδικό παράδειγμα μιας γυναίκας που με το έργο της, την προσφορά και την αυτοθυσία της καταχωρήθηκε στις σημαντικότερες εποχές της ιστορίας του έθνους.

ΣΥΝΤΑΞΗ - ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Μανώλης Καστρινάκης

Σεπτέμβριος 2022

1. Η Άννα - Τα πρώτα βήματα

Η Άννα Μελά - Παπαδοπούλου γεννήθηκε στις 3 Σεπτεμβρίου 1871 στην Μασσαλία. Η μητέρα της, γυρνώντας από ένα χορό, δεν πρόλαβε να ανέβει στο δωμάτιό της και την γέννησε στην σκάλα. Ο γιατρός που την παρέλαβε της είπε «ο κόρη σας είναι βιαστική, γεμάτη αποφασιστικότητα και θάρρος».

Ο πατέρας της Άννας, Μιχαήλ διέφυγε στην Ρωσία με τον πατέρα του Γεώργιο και τα αδέλφια του, από την Κωνσταντινούπολη, λίγες μέρες πριν τον απαγχονισμό του πατριάρχη. Από τα αδέλφια του Μιχαήλ, ο μεν Πάνος κατετάγη υπό τον Μ. Μπότσαρη, ο δε Παύλος έπεσε στην Έξοδο του Μεσολογγίου. Ο άλλος αδελφός του ήταν ο Λέων Μελάς, συγγραφέας του ΓΕΡΟΣΤΑΘΗ και από την αδελφή του Σμαράγδα είχε τον ανιψιό του Δημήτρη Βικέλα.

Στην Αθήνα ο Μιχαήλ Μελάς με την γυναίκα του Ελένη, το γένος Βουτσινά από την Κεφαλλονιά, μετώκησε από την Μασσαλία το 1873. Εκεί έκτισαν ένα σπίτι στη γωνία Πανεπιστημίου και Αμερικής, το οποίο αργότερα στέγασε την Αθηναϊκή Λέσχη και ένα σπίτι στην Κηφισιά που σώζεται μέχρι σήμερα στο κέντρο του προαστίου.

Ο Μιχαήλ δεν άργησε να ασχοληθεί με την πολιτική και σύντομα έγινε δήμαρχος Αθηνών. Πλέον όμως αυτού έγινε μέλος μιας μυστικής οργάνωσης με το όνομα Εθνική Εταιρεία, σύμφωνα με το καταστατικό της οποίας σκοπός της ήταν «η αναζωπύρωση του εθνικού φρονήματος, η επαγρύπνηση επί των συμφερόντων των δούλων Ελλήνων» και η «προπαρασκευή της απελευθέρωσης αυτών δια πάσης θυσίας». Στο σπίτι της Αθήνας συγκεντρώνονταν όπλα και άλλα είδη πρώτης ανάγκης, τα οποία στη συνέχεια εφυγαδεύοντο να βοηθήσουν τον Μακεδονικό Αγώνα, όπου πρωτοστάτησε ο αδελφός της Άννας, λοχαγός του πυροβολικού Παύλος Μελάς, μέχρι τον θάνατο του, το 1904.

Εικόνα 1: Οικογενειακή Φωτογραφία, με την μικρή Άννα όρθια στα δεξιά

2. Η Άννα ως νεαρή κοπέλα - Η καλή ζωή

Η Άννα μεγαλώνοντας είχε αδυναμία στα δυο της αδέλφια, τον Παύλο και τον Λέοντα. Είχε από μικρή κλίση στη ζωγραφική και ιδιαίτερα με την ζωγραφική λουλουδιών που φύτρωναν, λες, από την φρεσκάδα της ψυχής της.

Της άρεσε από μικρή να βοηθά οικογένειες με παιδιά, συχνά δίνοντας τα δικά πράγματα. Δεν είχε μεγάλη επίδοση στα μαθήματα και η μη καθώς πρέπει για την εποχή συμπεριφορά της την έφερνε σε συχνή αντιπαράθεση με την μητέρα της, που ήταν κυρία των τιμών της Βασίλισσας Όλγας, ενώ λάτρευε τον πατέρα της.

Από τον πατέρα της πήρε την ενθάρρυνση για τα καλλιτεχνικά και την ζωγραφική, ενώ από την μητέρα της πήρε την αυστηρότητα και την αφοσίωση στο καθήκον. Στα 19 της χρόνια δεν είχε ακόμη βρει τον κατάλληλο σύζυγο που έτuche να είναι ο Απώστολος Παπαδόπουλος, ιδιοκτήτης μεγάλου τσιφλικιού στην Βόρειο Εύβοια.

Εικόνα 2: Έργα της Άννας

3. Ο γάμος της Άννας και το έργο της στις Ροβιές

Ο γάμος της Άννας με τον Απόστολο Παπαδόπουλο έγινε στις 3 Σεπτεμβρίου του 1891 και έφυγαν να κατοικήσουν στο Βενετσιάνικο πύργο του χωριού Ροβιές, που βρίσκεται ακόμη στην ιδιοκτησία της οικογένειας, όμως γρήγορα συνειδητοποιεί ότι ο γάμος δεν ήταν αυτό που απασχολούσε το μυαλό και την καρδιά της.

Στις Ροβιές δόθηκε με όλη της ψυχή στα θέματα του χωριού και ιδιαίτερα σε αυτά που απασχολούσαν τις γυναίκες. Όπου φτώχεια, ανάγκη, αρρώστια, η Άννα ήταν παρούσα. Δέχθηκε ακόμη να φροντίσει το παιδί μιας γυναίκας του χωριού, που έτυχε να γεννηθεί τον ίδιο καιρό με το δικό της δεύτερο παιδί και η μητέρα δεν είχε γάλα να το θηλάσει. Το θηλάζε για δυο χρόνια μαζί με το παιδί της.

Στο χωριό με το φιλανθρωπικό της έργο, ντυμένη πιο απλά και από τις χωριανές, η Άννα έμαθε να σκληραγωγεί τον εαυτό της, κοιμώμενη σε ένα κρεβάτι χωρίς στρώμα, παίρνοντας ένα κρύο ντους κάθε πρωί και εργαζόμενη όλη την ημέρα, με τα δικά της θέματα, αλλά και τα του κτήματος. Όταν υπήρχε καμιά μικρή επιδημία στο χωριό, το σπίτι της την έχανε για όλη την ημέρα. Οι Ροβιές απέκτησαν σχολείο πριν από πολλές άλλες κωμοπόλεις, με δάσκαλο που τον πλήρωνε η ίδια η Άννα. Η μεγάλη της λύπη ήταν ο χαμός του πατέρα της που πέθανε μετά τον πόλεμο του 1897 και την ήττα της Ελλάδας.

4. Ο θάνατος του Παύλου και του Λέοντα - Το έργο στην Αθήνα

Οι φιλανθρωπικές δραστηριότητες της Άννας ήταν ακόμη περισσότερες, όταν η Άννα και η οικογένεια της έρχονταν στην Αθήνα. Έμεναν σε ένα μικρό σπίτι, κοντά στο πατρικό της και η Άννα ασχολείτο

με την σχολή, όπου η ίδια δίδασκε φτωχά κορίτσια να κάνουν εργόχειρα και σε συνεργασία με την κ. Αρσινόη Παπαδοπούλου διηγείτο ιστορίες σε φτωχά παιδιά, στην αίθουσα του Παρνασσού.

Εικόνα 3: Οι οικογένειες Δέλτα και Μελά και η Άννα με την στολή της νοσοκόμας

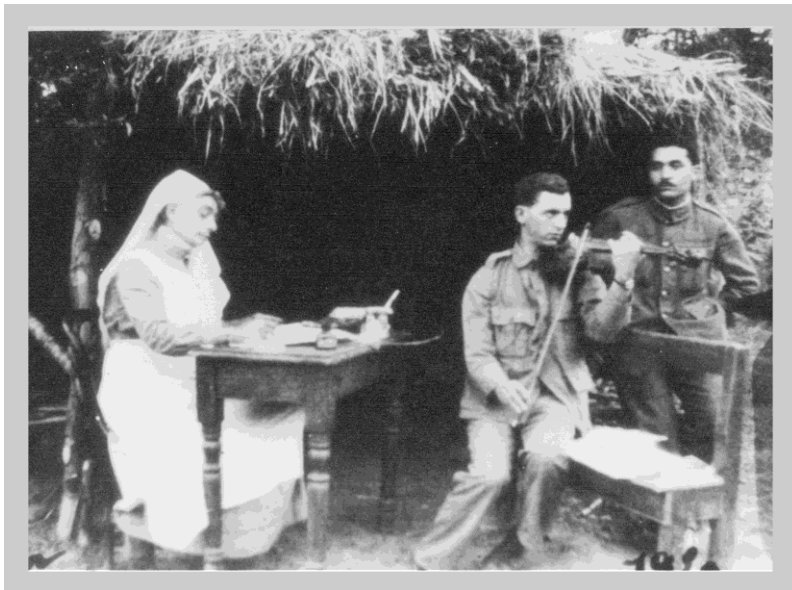
Το 1904 αποχαιρέτησε τον αδελφό της Παύλο, που έφυγε για την Μακεδονία για τελευταία φορά. Ο θάνατος αυτού και λίγο αργότερα ο θάνατος του αδελφού της Λέοντα, που είχε πάει να βρει τον τάφο του Παύλου, της κόστισε πολύ, αλλά δεν άργησε να ασχοληθεί με την καθημερινή δυστυχία. Κάτι έλειπε απολύτως από την Αθήνα. Η πόλη είχε ανάγκη ένα είδος πρώτων βοηθειών όπου θα έβρισκε κάποιος άμεσα και χωρίς κόστος πρώτες βοήθειες. Μαζί με τον καθηγητή Αλεβιζάτο σχεδίασαν και δημιούργησαν την Πολυκλινική Αθηνών, που υφίσταται ακόμη σήμερα.

5. Βαλκανικοί πόλεμοι και άλλα μέτωπα

Η ανάγκη που είχε η Άννα για συνεισφορά εκδηλώθηκε ακόμη πιο δυνατή με τους βαλκανικούς πολέμους. Σύστησε τότε την δική της εθελοντική ομάδα νοσηλευτριών, δημιούργησε εξαιρετικές σχέσεις με στρατιωτικούς γιατρούς, μετέτρεψε κτίρια σε νοσοκομεία και ακολουθούσε το στράτευμα στην πρώτη γραμμή, ακόμη και στα άγρια βουνά της Ροδόπης.

Όταν το 1913 ξεσπά επιδημία χολέρας στο μέτωπο, η Άννα μετακομίζει σκηνές, αρρώστους και ύποπτους ασθενείς σε ένα δασάκι μακριά από το στρατόπεδο και κρεμάει σε ένα δέντρο έναν μαυροπίνακα για να σημειώνει κάθε τόσο τι εφόδια χρειάζεται. Ο στρατιώτης που πηγαίνει δύο ημέρες αργότερα διαβάζει έκπληκτος πως του ζητά ένα τσαπί και ένα φτυάρι. Τα θέλει για να θάψει στρατιώτες που υπέκυψαν από τη χολέρα, σκάβοντας τον τάφο με τα ίδια της τα χέρια.

Ο πρώτος και δεύτερος Βαλκανικός Πόλεμος δεν έφτανε. Πήγε στην Βόρειο Ήπειρο το 1914 και γύρισε, αδύνατη όσο ποτέ, όταν η κυβέρνηση αναγκάστηκε να επιστρέψει το Αργυρόκαστρο και άλλα μέρη που οι Έλληνες είχαν καταλάβει με πολύ αίμα. Σύντομα όμως, αντίθετα με την επιθυμία όλης της οικογένειας, αποφάσισε να συμμετάσχει στην Ελληνική Αποστολή που οργανώθηκε να βοηθήσει τις συμμαχικές δυνάμεις στα Βαλκάνια.

Εικόνα 4: Στιγμιότυπο ανάπαυλας από το μέτωπο στο Αϊδίνιο

ληνικά εδάφη χωρίς αντίσταση, υποστηρίζουν τον Βενιζέλο. Εξάιρεση η οικογένεια Δραγούμη και η χήρα του Παύλου Μελά με τον γιό της Μίκη. Η Άννα εμπλέκεται χωρίς να το επιδιώξει στον κυκεώνα αυτό και με πίκρα βλέπει, ακόμη και τα ίδια της τα παιδιά να διχάζονται, με τον Αντώνη και την οικογένεια Δέλτα σε μια παράταξη και με την Ελένη με τον φιλοβασιλικό αξιωματικό του ναυτικού άνδρα της Α. Μπακόπουλο στην άλλη.

Εικόνα 5: Η Άννα στο μέτωπο

Από τα Σκόπια που πήγε, ασχολήθηκε με τραυματίες Σέρβους αλλά και Αυστριακούς, νοσηλεύοντας μόνη της 1700 τραυματίες. Εκεί την βρήκαν, μετά από καιρό χωρίς ειδήσεις της, οι δικοί της, ετοιμοθάνατη με τύφο και την επανάφεραν. Ήταν η πρώτη γυναίκα που παρασημοφορήθηκε στην Σερβία.

6. Μικρά Ασία

Ο διχασμός έχει επηρεάσει σημαντικά την ζωή της οικογένειας Μελά. Από φιλοβασιλικοί οι Μελάδες, με πρώτο τον Γεώργιο, ο οποίος από την θέση του γραμματέα προτρέπει τον βασιλέα να αλλάξει την πολιτική ουδετερότητας, εμποδίζοντας τους Βουλγάρους να καταλαμβάνουν ελ-

Ίσως για να ξεφύγει, η Άννα δηλώνει έφεδρος νοσοκόμα και παρουσιάζεται στη Σμύρνη το φθινόπωρο του 1919. Εκεί με την υποστήριξη των Βενιζελικών Αριστείδη Στεργιάδη και του στρατηγού Κωνσταντίνου Νίδερ, αλλά και τους γνωστούς Καραθεοδωρή και τον μητροπολίτη νέας Σμύρνης, αναπτύσσει δραστηριότητα στο Αϊδίνιο, που κινδυνεύει από τους άτακτους των Οθωμανών. Παρευρίσκεται στις νίκες του ελληνικού στρατού στο Ούσακ και Ναζλί, μετατρέποντας κτίσματα εκεί, σε στρατιωτικά νοσοκομεία. Γνωρίζει τον συνταγματάρχη Πλαστήρα με τον οποίο η σχέση θα παραμείνει ισχυρή για πολλά χρόνια αργότερα. Η ενεργητικότητά της εκθειάζεται από τον Παύλο Νιρβάνα και ελκύει χρήματα και υλικό από πολλά μέρη της Ελλάδας και από τον απόδημο ελληνισμό.

Τα πράγματα αρχίζουν να αλλάζουν με τον θάνατο του Βασιλέως Αλεξάνδρου και τις εκλογές του Νοεμβρίου του 1920 που επαναφέρουν τον Κωνσταντίνο στον θρόνο. Μετά την πολύνεκρη μάχη του Σαγγαρίου, λίγο μετά τα πενήντα της, η Άννα κατηγορείται για προπαγάνδα υπέρ του Βενιζέλου με πρόσχημα την φράση του τελευταίου «Θαρσείν χρη», η οποία αναγραφόταν σε αναμνηστικές φωτογραφίες της που της ζητούσαν τραυματισμένοι στρατιώτες. Εντελώς ξαφνικά αποπέμπεται από το μέτωπο με την κατηγορία της φιλοβενιζελικής προπαγάνδας και αναγκάζεται να επιστρέψει παρά τη θέληση της στην Αθήνα. Αυτή την πίκρα θα την κουβαλάει μέχρι το τέλος των ημερών της.

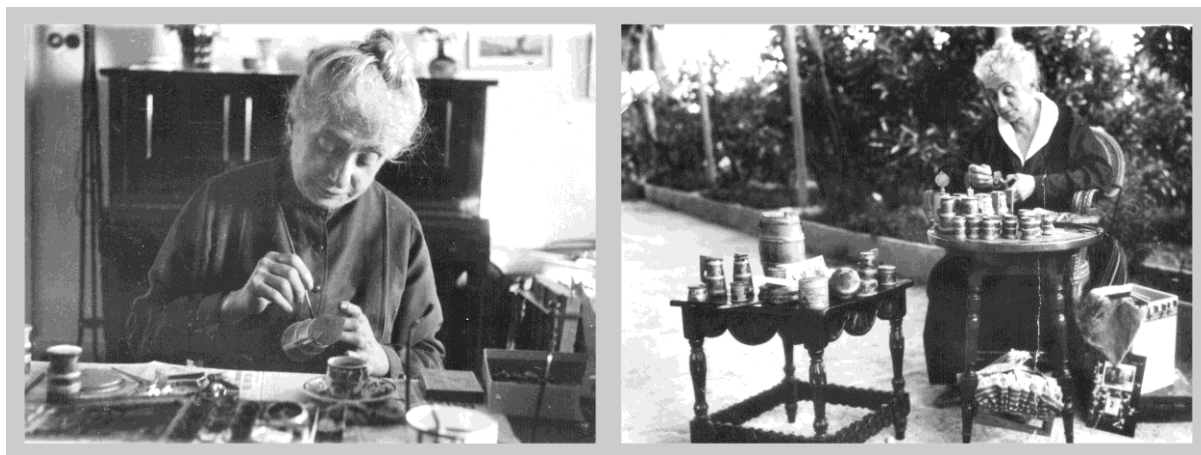

Εικόνα 6: Φωτογραφία για την οποία κατηγορήθηκε η Άννα

στρέφουν με βοήθεια από Έλληνες στην Αγγλία και την Αίγυπτο.

7. Μεταπολεμική περίοδος

Μετά το 1922 και μετά από σύντομη επίσκεψη στο πλευρό του Πλαστήρα στον στρατό της Θράκης, καταπιάνεται με τα συσσωρευμένα προβλήματα των προσφύγων. Δημιουργεί την «Εργατική Γωνιά» για την συμπαράσταση της άπορης εργαζόμενης γυναίκας, αναδιοργανώνει την «Αδελφή του Στρατιώτη», φροντίζει για την νοσηλεία φυματικών κοριτσιών και πρωτοστατεί αργότερα στη χρηματοδότηση και δημιουργία της νέας πτέρυγας «Πεύκα Ματσούκα» στο Νοσοκομείο Σωτηρία, με ένα περίπτερο 50 Κλινών. Το 1922 δημιουργεί το ίδρυμα «Θαρσείν χρη», που πρώτο φροντίζει για αιχμαλώτους που επι-

Εικόνα 7: Η Άννα ζωγραφίζει

Το μεγάλο της όραμα όμως παραμένει η νοσηλεία των φυματικών αρρώστων της μικρασιατικής εκστρατείας του 1920-22 και η αντιμετώπιση της φυματίωσης από την οποία πάσχει το 15% των έξι εκατομμυρίων κατοίκων στην χώρα.

8. Μαγούλιανα Αρκαδίας - Σανατόριο «Μάνα»

Εκατοντάδες άτομα συστρατεύονται μαζί της για την δημιουργία ενός σανατορίου για την νοσηλεία των φυματικών. Η τελική επιλογή τοποθεσίας είναι η θέση Κορφοξυλιά, κοντά στα Μαγούλιανα Αρκαδίας, μια ονειρική τοποθεσία, με υψόμετρο περίπου 1.500 μ., που θυμίζει ελβετικό τοπίο και κρίθηκε ιδανική για την ανάρρωση των ασθενών της φυματίωσης.

Η Άννα μέσα στον κυκεώνα της γραφειοκρατίας της εποχής, προχωρά στις πρώτες διενέργειες εράνων και στην αναζήτηση χρηματοδοτών, εκμεταλλεόμενη τις υψηλές γνωριμίες της οικογένειάς της. Όμως οι ανάγκες είναι μεγάλες και τα χρήματα δεν μαζεύονται γρήγορα στη μεταπολεμική Ελλάδα που αιμορραγεί, με έντονα ακόμα τα σημάδια που άφησε ο διχασμός. Φεύγει για την Αμερική με μια μεγάλη λίστα ομογενών στις αποσκευές της. Με την βοήθεια της ομογένειας καταφέρνει να συγκεντρώσει 3.650.000 δραχμές. Μαζί με έρανο στην Αίγυπτο και μια γενναία συμμετοχή της οικογένειας Σπετσερόπουλου, συγκεντρώνει ποσό περίπου 8 εκατομμυρίων, όλα με την προσωπική της προσπάθεια.

Εκτός από τους εράνους, η Άννα βασίζεται πολύ για την δημιουργία, αλλά και την λειτουργία του σανατορίου και στα έσοδα από την καλλιτεχνική δημιουργία της. Καρτ ποστάλ, ημερολόγια, ξυλόγλυπτα κανάτια και ποτήρια που αγοράζει από τη Βυτίνα, τα ζωγραφίζει και τα πουλάει για λογαριασμό του σανατορίου, είναι μερικά από αυτά. Στηρίζει πολλά και στη γιορτή που διοργανώνει, για τον σκοπό αυτό στον Εθνικό Κήπο, συνδυάζοντάς την με την πώληση του βιβλίου της «Ο Πλαστήρας» τα έσοδα του οποίου αφιερώνει στους σκοπούς της.

Εικόνα 8: Το Σανατόριο "Η Μάννα"

Το Σανατόριο της «Μάννας», όπως ονομάστηκε προς τιμή της, κτίστηκε το 1923 και κατ' άλλους το 1925, με σχέδια του αρχιτέκτονα Ξενοφώντα Αγγελίδη. Το 4όροφο κτίριο, φτιαγμένο από τοπικούς Λαγκαδινούς πετράδες, με την ολοκλήρωση της κατασκευής του, αποτέλεσε μοναδικό δείγμα νοσοκομειακής αρχιτεκτονικής. Το κτίριο άρχισε να λειτουργεί πλήρως εξοπλισμένο το 1928 και φιλοδοξία της Άννας ήταν να το επεκτείνει και να το καταστήσει το μεγαλύτερο σανατόριο των Βαλκανίων.

Όμως η καλή λειτουργία του σανατορίου της Μάννας δεν κράτησε για πολύ. Το 1935 ήταν η χειρότερη χρονιά από οικονομικής πλευράς. Ήδη από τον πρώτο χρόνο λειτουργίας, τα έξοδα συντήρησης του σανατορίου έφταναν τα δύο εκατομμύρια δραχμές ετησίως ενώ οι σταθεροί του πόροι ήταν ένα εκατομμύριο το οποίο έδινε το τότε Υπουργείο Υγιεινής. Τα υπόλοιπα έξοδα καλύπτονταν από τις υποχρεωτικές καταβολές των δήμων της Αρκαδίας, από τα νοσήλια, αλλά και από δωρεές ιδιω-

τών. Τα συσσωρευμένα προβλήματα οδήγησαν τη διοίκηση σε αδιέξοδο.

Την ίδια χρονιά, η υγεία της Μάννας κλονίστηκε. Η γυναίκα που συνέβαλε τα μέγιστα στον αντιφυματικό αγώνα στην Ελλάδα, χτυπήθηκε τελικά και η ίδια από τη φυματίωση. Το καλοκαίρι του 1936 νοσηλεύτηκε στο σανατόριο της Πεντέλης αλλά η κακή ψυχική της κατάσταση οδήγησε τους γιατρούς στο να της δώσουν εξιτήριο ώστε να επιστρέψει στο σπίτι της. Η τελευταία καταχώρηση στο ημερολόγιό της είναι η 25η Ιανουαρίου 1938 και άφησε την τελευταία της πνοή στις 12 Φεβρουαρίου του 1938. Την ίδια χρονιά σταμάτησε να λειτουργεί και το σανατόριο που έφερε το όνομα της.

Εικόνα 9: Το Πάσχα του 1928, η Άννα με αξιωματικούς και ναύτες του Πολεμικού Ναυτικού

9. Επίλογος

Η Άννα Μελά - Παπαδοπούλου τιμήθηκε με το «Αργυρούν μετάλλιον αρετής και αυτοθυσίας» από την Ακαδημία Αθηνών «διότι ίδρυσε το εργαστήριο της Προόδου χάριν των απόρων κυριών και μετέσχε πασών των εκστρατειών από του 1912 και εντεύθεν ως προϊσταμένη αδελφή νοσοκόμος, παραμυθίσασα και ανακουφίσασα χιλιάδας στρατιωτών τραυματιών ή ασθενών μετά μητρικής στοργής και αφοσιώσεως, εν Μακεδονία, Ηπείρω, Σερβία, Αυτονόμω Ηπείρω και πανταχού της Μικράς Ασίας, παθούσα δε εξανθηματικόν τύφον και τοξιναιμίαν εν τη εκτελέσει των καθηκόντων αυτής. Μετά δε τους πολέμους, ίδρυσε εργαστήριο των προσφύγων εις τα Παλαιά ανάκτορα και ανέλαβε και περατοί την ίδρυσιν σανατορίου των εκ φυματιώσεως παθόντων στρατιωτών. Εν Αιγύπτω και Αμερική συνέλεξεν υπέρ τα 7 εκατομμύρια χάριν των πατριωτικών και φιλανθρωπών τούτων σκοπών». [από τα Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών]. Αυτό ήταν το τελευταίο από τα 28 μετάλλια με τα οποία τιμήθηκε.

Δεν είναι εύκολο να κατανοήσει κανείς την ψυχολογία και την πηγή της δύναμης που επέδειξε η Άννα για το επίπονο έργο της. Ήταν ο τρόπος που ανατράφηκε; Ο πόνος από την απώλεια του πατέρα της και των αδελφών της που υπεραγαπούσε; Η φιλοπατρία και η ανάγκη να συμμετέχει στον αγώνα του έθνους; Σίγουρα θα αποτελούσε ιδιαίτερη περίπτωση μελέτης για ομάδα ψυχολόγων, αλλά αυτό δεν έχει πολλή σημασία. Ίσως μας βοηθήσουν να την καταλάβουμε καλύτερα αυτά που γράφει στον γιο της, όταν εκείνος την παρακινεί να αφήσει την Μικρά Ασία και να πάει στο εξωτερικό μαζί του.

«... Δεν κουράσθηκα, όχι! Σας έχω αποθυμήσει, αλλά ένα συλλογίζομαι πάντοτε, πως την στιγμή που θα φεύγω, καμιά [γυναίκα] δεν είναι σε θέση να με αντικαταστήσει...

Εικόνα 10: Πορτραίτο της Άννας

Πέρασε η νεότης μου, πέρασαν οι ενθουσιασμοί και οι συμβάθειες που είχα στις εκστρατείες, αλλά ποτέ δεν εξεδήλωσα, διότι δια μια άλλη ιδανική ιδέα ζουσα. Ιδανική είναι η αγάπη, δεν το αποκρύπτω, αλλά όχι μπρος στο περιβάλλον, που ως επι το πλείστον δεν συντρέχει εις το να ενθαρρύνει άλλο αίσθημα παρά το καθήκον. Σε βεβαιώ πως η καρδιά μου πολύ πόνεσε και γηρασε στο διάστημα των χρόνων ζωής, που μόνη επεζήτησα, με την πεποίθηση ότι θα αναπλήρωνα μαννάδες, πολλές μαννάδες, που θα ήθελαν να είχαν τα χρήματα κι' αυτές δια να έλθουν στα παιδιά τους ...»

Εικόνα 11: Ο τάφος της Άννας στις Ροβιές

Στις 12 Φεβρουαρίου 1938 η Άννα πέρασε στην αθανασία. Θα ταφεί στο οικογενειακό κοιμητήριο στις Ροβιές Λίμνης Ευβοίας, κοντά στο πρώτο της παιδί που πέθανε οκτώ ημέρες μετά τη γέννησή του.

Στη μνήμη της μητέρας του, ο γιος της Αντώνης Παπαδόπουλος αφιέρωσε αυτά τα λόγια πάνω στο λιτό και απέριτο μνημείο:

ΕΔΩ ΚΟΙΜΑΤΑΙ ΜΙΑ ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΡΔΙΑ.

ΕΛΑΤΡΕΥΣΕ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΤΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΦΙΕΡΩΣΕ ΤΗ ΖΩΗ ΤΗΣ.

ΑΓΑΠΗΣΕ ΚΑΘΕ ΕΜΟΡΦΟ ΚΑΙ ΕΥΓΕΝΙΚΟ.

ΠΑΛΕΨΕ ΑΚΟΥΡΑΣΤΑ ΜΕ ΑΤΕΛΕΙΩΤΗ ΑΥΤΟΘΥΣΙΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΔΥΣΤΥΧΙΣΜΕΝΟΥΣ ΚΑΙ ΠΟΝΕΜΕΝΟΥΣ

ANNA ΜΕΛΑ - ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ - Η ΜΑΝΝΑ

Σύνταξη - Επιμέλεια Κειμένου: Μανώλης Καστρινάκης

Σύντομο βιογραφικό: Ο Μανώλης Καστρινάκης, γεννήθηκε στην Αθήνα το 1945. Είναι εγγονός της Ελένης Μπακοπούλου, κόρης της Άννας Μελά - Παπαδοπούλου. Μετά την αποφοίτησή του από το Κολλέγιο Αθηνών, συνέχισε τις σπουδές του στον κλάδο της ναυπηγικής, στο Πανεπιστήμιο του Μίσι-γκαν στην Αμερική, όπου παρέμεινε για πολλά χρόνια, μετά τον γάμο του εκεί και απέκτησε δύο κόρες. Το 1983 διορίστηκε ως ανώτατος υπάλληλος στην Ευρωπαϊκή Ένωση, απ' όπου συνταξιοδοτήθηκε το 2005. Έκτοτε ζει και δραστηριοποιείται στην Ελλάδα. Δισέγγονος της Άννας Μελά - Παπαδοπούλου, έχει εκδώσει το βιβλίο - αφιέρωμα «Ελένη Μπακοπούλου - Η Μάννα», που είναι βασισμένο στο ημερολόγιο της γιαγιάς του Ελένης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

«**Άννα Μελά – Παπαδοπούλου, Εκεί που δεν πεθαίνουν οι άνθρωποι**» του γιατρού – καρδιολόγου Αντώνη Σταυρίδη από τα τετράδια εκστρατείας της Άννας, τα οποία έγραψε το διάστημα 1912-1922, ξενυχτώντας δίπλα στους τραυματισμένους στρατιώτες.

[Αθήνα 2007 – Εκδόσεις Μίλητος – ISBN 978-960-8460-96-6]

«**Η Μάννα**» της Ελένης Μπακοπούλου - κόρης της Άννας, από τα ημερολόγια της ίδιας, όπου σκιαγραφεί τον χαρακτήρα, την ζωή και το τεράστιο έργο της μητέρας της. Το βιβλίο αυτό εκδόθηκε με την επιμέλεια του δισέγγονού της Άννας, κ. Μάνου Καστρινάκη. Η έκδοση έγινε με δαπάνες της ONRA Α.Ε.

[Αθήνα 2004 – Ιδιωτική Έκδοση – ISBN 9789608839205]